

Za takový podařený heuristický žertík může již člověk snést vaše slovní líbeznosti formanské ražby a smáti se šibalsky do hrsti. Což činí pokaždé, kdykoli se mu v představě vynoříte,

Váš obětavý zpovědník a psychoanalytik

3. února 1925.

F. X. Šalda

Mravy české divadelní kritiky

ukázaly se ve světle velmi podivném při Dvořákově Bílé Hoře. Josef Kodíček prohlásil v Tribuně tragédii Dvořákovu za „dramatičnost simulovanou“, umělecky za dílo nižší hodnoty než Hálkův Záviš a všecko, co přišlo v historickém dramatu českém po něm. „Celé toto potěšlivé a méně potěšlivé napětí nezaplašilo jedině malé vzpomínky: na nedávný večer Vítězslava Háalky, kohosi, jenž byl minulý týden znovu poslán na scénu se svým již v šedesátých letech za mrtvé významným dílem, jenž po čtyři hodiny znovu dotvrzoval nemožnost svého vzkříšení a přece ze vzpomínky odešel — vítězem.“ „Vpravdě na kolenou vás prosíme, my zástupcové sterilní divadelní kritiky... na kolenou vás prosíme, Koláre, Mikovče, Háalku, ba i vás, solidní Voborníku, i vás, Otokare Přemyslovče, i Vás, p. Kolmane, za odpuštění. Jaké křivdy byly na vás napáchány... „Nezbavili jsme se dojmu,“ tak uzavírá p. Kodíček svou recenzi, „že jsme jako p. Brouček spadli ne do sedmnáctého století, ale na jakési malé jeviště let šedesátých, na němž se rytířsky hraje *rytířský kus*. Na němž jsme pohřbili i kus naděje v ryzí a mravně čistou snahu *slibného kdys* dramatika.“ Četl jsem to a otvíral ze široka oči. Nesním? Bdím? To že píše Kodíček o Dvořákově, jehož prohlašoval při Husitech ještě za vrcholného českého dramatika? Kolik že leží let mezi Husity a Bílou Horou? Právě — pět! A za těch pět let takový úplný obrat o 180 stupňů! Ale nejenže Bílá Hora nestojí podle Kodíčka za nic, nestojí vlastně za nic již — Husité. Píše dnes alespoň: „Na Husitech spolupracovala již řada složek, jež bych nazval simulováním dramatičnosti. Historie básnila tu monumentalisujícím rysem sama a usnadnila úkol, který by básník jinak zmohl jen s námahou, nesmírně stupňovanou, ačli by jej zmohl... *Celek blížil se filmu, podbarvenému ovšem velkými a kulatými myšlenkami*, avšak *mechanismus hry byl obratně zastřen* jakýmsi mužným spádem, *chudoba* mohla se zdáti typisací, romantické divadelnictví symbolem“ atd. Dnes dovidáme se, že Dvořák, s výjimkou jediného krále Václava, nestvořil živé a plastické lidské postavy. „Již jeho Hus, královna Žofie, Zuzana lazebnice, tím

více však Žižka, Prokop Holý a dlouhá řada drobných postav jsou jen *heslovitě načrtnutými postuláty postav*, nikoli postavami samými.“

Tu již pochybuji opravdu o své paměti a vyhledávám si Tribunu z 28. listopadu 1919, kde čtu mj. tyto věty Kodíčkovy o Husitech: „Jest dostatečnou ctí autorovou, že v jeho díle opravdu *žije odlesk velikosti doby*, kterou mu bylo líčiti. Veliký komplex dějů, veliká řada postav, množství myšlenek, jež na sebe narážely (tenkrát patrně ještě nebyly ‚kulaté‘, nýbrž hranaté), jest tu zachyceno způsobem, jenž nepostrádá *monumentality*.“ Vykládá se dál, že Husité nemají snad sevřenosti Václava IV., ale to prý nic nedělá. „Avšak úkol, který si autor postavil, jest z *největších*, a je proveden tak, že divák odchází *obtěžkán velkými stíny této nejheroičtější a nejtragičtější doby českých dějin*; jest toho dosti, *abychom s díky stiskli ruce autorovy. Autorova cesta k dramatu ideovému dostoupila tu vrcholu v jeho díle*. Nebylo by však,“ dodává Kodíček rozšafně, „správně souditi ideovou koncepcí díla jen z hlediska ideového.“ Proč? Protože „kdo vnikl do tvůrčího systému autorova, ví, že autorovi *vždy postava byla prius a idea posterius*. *Toť jeho velkou předností* proti vlastnímu Knížeti nebo proti cenným ideovým dramatům, jako je na příklad Lomův Vůdce. *Postavy jsou tu viděny jako masité celky s krví i skutečným dechem*, co následuje, jest dáno objektivitou dramatikovou. Jediné takové dílo má nárok na scénu a dramatický život.“

Stůj, noho, a žasni, duchu lidský! Podle Kodíčka z r. 1919 byly vlastní forci Husitů masité, krevnaté postavy se „skutečným dechem“ — podle Kodíčka z r. 1924 není v Husitech vůbec živých plastických postav, jsou tam jen hesla a postuláty postav... Co zářilo vrcholným životným žarem r. 1919, vystydlo Kodíčkovi do r. 1924 v papírový troud a čmoud. Byl to snad účinek toho „obtěžkání velkými stíny této nejheroičtější a nejtragičtější doby“, které pocítil v sobě poněkud mysticky — uvažte, že jde o muže! — náš Kodíček, když odcházel z Husitů? (Mimoходом řečeno: Jak má pravdu Rutte, když konstatuje jako znak své pragmatické generace boj proti velkým slovům! Co píše Kodíček, jest přece průhledná prostota a střízlivost sama!) Pak ovšem bylo to „obtěžkání“ opravdu cosi *sui generis* tajemného, když z něho vzešel takový abortus, jako je Kodíčkova recenze z r. 1924...

Neplije taková kritika do tváře sama sobě? Může míti k ní někdo vůbec účtu?

Věc s Bílou Horou měla by býti jasna každému vzdělanému literárnímu kritikovi, zamyslí-li se nad ní půl minuty. Vidí, že Dvořák *nezměnil* od Husitů *své metody* tvůrčí, že zírá, postřehuje, soudí, komponuje, pojímá dějství historické i kreslí své figury stejným způsobem tu i tam. I jest mu jasno, že rozdíl mezi Husity a Bílou Horou může býti jen rozdíl

118 stupně, ale ne rozdíl druhu. Bílá Hora může být výraznější nebo méně výrazná, silnější nebo slabší než Husité; ale nemůže být nicotou, jež stojí pod vší českou historickou produkcí dramatickou od Hála až do Kolmana, když Husité byli Kodíčkoví dílem, jímž Dvořák „nabývá dnes prvního místa v českém dramatickém úsilí“. Jistě jest možno, že se kritikovi po pěti letech zcela upřímně jeví pochybným nebo vratkým nějaké dílo, jež mu bylo silným a velikým před pěti lety. Ale to jest možno jen tenkrát, když jde o mladého člověka v plném růstu a kvasu a když do doby oněch pěti let spadá radikální proměna nebo přelom jeho názoru filosofického nebo uměleckého a poetického, když na příklad z deterministy a materialisty se stal spiritualistou, z naturalisty symbolistou, z impresionisty expresionistou, z individualisty kolektivistou nebo vice versa. Ale toho není v případě Kodíčkově; jeho estetický jako jeho ostatní myšlenkový svět zůstává v té době nezměněný; a pokud se vyvíjí, vyvíjí se stejným pozvolným stejnosměrným postupem a tempem. Odsuzuje-li dnes *ex post* Husity, není to důsledek jeho nové ideologie; je to důsledek jeho literární politiky.

Tím nepravím, že Dvořák nemá být předmětem kritiky. Naopak: budiž kritisován *co nejpřísněji*, neboť nejpřísnější kritika byla vždy vyhrazena básníkům, kteří usilují o cíle zvláště významné a vysoké, a tím jest bezesporně Dvořák i v Bílé Hoře. Ale co jsem četl, byla ne kritika, nýbrž hodně zaslepená nekritičnost, v níž hrála dokonce úlohu i politická mstivost, jak to dosti naivně proplepl p. Jelínek v Lumíru, kde mluví o „bizarní křivce politických názorů dr. Arnošta Dvořáka, který z nejintimnějšího okolí dr. Kramáře ocitl se po levici dr. Šmerala, aby dnes okázalým věnováním projevil své sympatie dr. E. Benešovi“... a o „přemíře jeho orientačního smyslu“. Zahanbuji podívaná pro každého, kdo věřil ještě v Čechách v svéprávnost poesie a umění.

Reforma středních škol

Jest mně velmi těžko odpověděti na Váš dotazník, poněvadž jsem nikdy na střední škole neučil, ano neučil jsem — vyjma ve věku zcela mladém a jen krátce — ani soukromě žáka studujícího na střední škole. Pedagogikou jsem se sice trochu obíral, ale jen teoreticky, a sice jako disciplínou psychologickou. Mohu proto mluvit všeobecněji, než bude milé Vám i mně.

Jest mně jasné, že za dnešního stavu naší kultury *nemůžeme se obejít bez studia jazyků klasických*, latiny a řečtiny. Na těch učí se žák nejen myslet, ale i se vyjadřovat. Jest uváděn do světa formy, síly a jasny;

119 může později ty formy uvolňovat, po případě i rozbíjet, ale nejprve musí je znát...! Ale ovšem: klasickým jazykům musí se učit jinak, než se učilo za mé mladosti a než se snad učí posud. Maturovali jsme, měli jsme dobré známky z klasických jazyků, ale zeptejte se, kdo z nás si dovedl přeložit latinský nebo řecký text, řeckého tragika, Horatia atd.? Musil jsem si na svůj vrub objevit jako dospělý muž přístup k řeckému a latinskému světu a charakteristické je, že médiem francouzského jazyka a francouzské literatury...

Oddělit řečtinu od latiny, škrtnout řečtinu vůbec? Ne, to není možné. Čtete si Horatia: každý třetí čtvrtý verš je odlika nějakého řeckého lyrika. Máte-li mít plnou radost z lyrika latinského, musíte znáti i jeho řecký vzor, rozuměti mu. Nemluví o tom, že vlastní geniálně umělecký i myslitelský národ antiky byli Řekové. Co je antika bez Homéra, Sofokla, Aischyla, Platóna, Aristotela? Ani ne pahýl celého nádherného stromu...

Z moderních jazyků jest dnes nutná buď francouzština, nebo angličtina. Francouzštině učít na latinském základě: získá se nesmírně pro hlubší poznání *obojího* jazyka; ani pro angličtinu není latina bezcenná. A pak ovšem jeden jazyk slovanský, a sice podle náklonnosti žákovy: buď polština, nebo ruština (i polština má krásnou a silnou literaturu!).

Myšlenkový cvik a myšlenkové dospívání mohlo by dáti místo antiky některým žákům hlubší studium *matematiky a věd exaktních*; ale jen těm, kdož jsou nadáni pro tento obor; to bývá ovšem typus velmi řídký (alespoň u nás rozuměli matematice a myslili v ní trochu jen asi 3—4 hoši ze 40!).

Společný základ střední školy zdá se mi býti proto myšlenka rozumná; na přechodu z nižších tříd do vyšších diferencuje se již obyčejně dosti určitě dvojí typus nadání žákovského: lingvisticko-výrazový, umělecký (i historie jest uměním!) — a matematicko-exaktný, vědný. Do které třídy ten přechod položit, to jest ovšem věci experimentální pedagogiky, respektive psychologie.

Lyrika

Úvodek — Josefa Hory Itálie — Konstantina Biebla Zlom a Zloděj z Bagdadu — Rudolfa Medka Lásky a smrti

Chci psát pravidelně v tomto listě kritické přehledy nové tvorby lyrické. Ale jen o knihách ať tak, ať jinak významných, to jest o takových, o nichž se dá něco říci; o ostatních budu mlčet. Budu psáti co nejstručněji. Proč? Poněvadž chci učít čtenáře číst, čist poesii, a to